

шло сім представників студентства, п'ять представників старшого українського громадянства — не поминаючи ні громадян Західної ні Східної області України. Головою вибрано проф. Дністрянського, заступниками директора Дніпроосоюза Сербиненка і студента прав Ломінського, секретарем студента філософії Федіва, виділовими проф. Степана Рудницького, проф. Дмитра Дорошенка, дир. Лигвиновича, студентів Дармограя і Влаца, а заступниками виділових студентів Масюка, Дятлова, Полотнюківну. Матеріально ґрунтується товариство головню на вкладках членів. Вкладка звичайного члена є 200 корон на рік — внесове є 20 корон. Студенти є звільнені від вкладки, та платять тільки внесок. Крім звичайних членів є надзвичайні (з Америки), яких вкладки мусять бути бодай так високі, як вкладки звичайних. Спомагаючі члени є ті, котрі спомагають товариство постійними датками що найменше до такої самої висоти, що звичайні члени. Найбільші надії покладає товариство на т. зв. членів-фондаторів, яких одноразова, вкладка є 2000 корон. Кого лише стати на те, щоби на таку важну ціль, як товариство прихильників освіти, дати бодай 2000 корон, нехай не зволікає ані на хвилину, та зголошується на члена-фондатора і зложить негайно суму 2000 корон на цілі товариства! Взиваєм також усі наші фінансові і економічні інституції, щоби негайно вступали в члени Товариства Прихильників Освіти і своїми надзвичайними допомогамии дали можливість повести найширшу діяльність товариству.

Виділ Товариства Прихильників Освіти розпочав уже свою організаційну працю. Народи відбуваються раз в тиждень. Розпочато складкову акцію у Відні. Починається та акція і поза Віднем. Вона мусить обняти всі круги українського громадянства, доб воли ї не находилися. Установлено економічного референта і його заступника та припоручено йому зладити план економічної підмоги нашому студентству (дир. Литвинович, Дармограй); установлено освітнього референта (проф. Рудницького), який підготовляє план популярно-наукових викладів з усіх областей української науки; установлено також референта для зложення статистики українського студентства (Дятлова), та розіслано відповідні квестіонарі. Товариство займається також юридичним всяких економічних і наукових полеків при віденському університеті!

Але уся діяльність Товариства Прихильників Освіти залежить від фондів — і то дуже великих фондів. Мусимо кожному українському студентові дати можливість студіювати за кордоном. На це потреба мільонів!

Тому звиваємо кожного, кому на серці доля нашого студентства, приступати негайно в члени Товариства і присилати також надзвичайні замоги на руки виділу Товариства, а саме на руки голови д-ра Станіслава Дністрянського у Відні. Адреса: Dr. Stanislaus Dnistriauskyj, Wien, VIII. Albertgasse 34. Нехай ніхто не відмовляється від цього народнього обовязку!

Відень, 20. квітня 1920.

Степан Рудницький.

Бесарабія.

Вже що не мають наші окраїни щастя, то не мають!

Не мали вони його правду кажучи з боку українських державних центрів жикони. Староукраїнська київська держава досить мало інтересувалася своїми окраїнами. Тьмутарокань, Крим, устя Дунаю . . . як мало ними шідувався золотозверхий Київ! І якби шляхом історичної еволюції не повстала була вже в XI-ому віці доволі могутня галицька держава, хто знає, як нині виглядалиб західні межі української території!

І тепер — у останніх роках, коли українська державна думка знов набрала тіла й крові, судьба наших окраїн не покрацала. Вертається стара історія. Центр України не інтесується як слід окраїнами, не тільки, що не напружує всіх сил, щоби їх задержати при собі, але дуже ліберально полишає їх на потаху сусідам тим чи иным способом. Забуває по століттях і тепер, що межі й окраїни, що при них лежать, це для держави те саме, що інтегументальні частии для організму. Потерляє

вони якимнебудь способом — зараз ворожі сили мають свободний доступ до центральних частин організму (одиниці чи держави, й руйнують його до внащадку.

Дуже довго прийшлосяб мені писати, якби хотів розвинути перед очима шановного читача всю „велич“ нашої „українної“ політики від 1917 р. Тому тут обмежуся на бесарабській справі. Вона уявляє собою клясичний зразок відносин молодого української державности до межових земель України. На її примірі всякий збагне, що дотепер було роблено з окраїнами й які сумні наслідки мала ця робота. Розуміється всякий порозуміє теж мабуть, чого в таких справах робити не треба. А може також — що треба?

Центральна Рада, визначаючи кількома наворотами доволі різноманітно межі території, яку вважала українською, відразу поставила Бесарабію поза скобками. Правда — залишила за нею право — коли схоче — прилучитися як автономна одиниця до української держави. З принципіального погляду (який сливе всі наші державні мужі по невільницькі перейняли від московських поступовців різної масти) ця обставина виглядає дуже гарно. Практичні її наслідки менше гарні. Центральні держави використали принципіальність українських державних мужів відразу. Заключили з нею мир, обчімхали здорово її територію на заході при межах Угорщини й як рекомпезату дали її . . . Бесарабію. „Прецінь же Україна не заявила прав на неї!“ відповів мені один визначний Німець, коли я його інтерпелював у цій справі. Ще краще було! З одної поважної сторони заквестіоновано навіть мою наукову солідність в справі етнографічних меж України. Розумовано так: Рудницький видно цілком неслуханно причислив 10,000 км² (так я 1910 р. обчислював) Бесарабії до України, коли тепер українська держава заявляє своє *desinteressement* до Бесарабії. Прецінь політичні круги все ширше зачеркують свої претензії як люде наук. Коли в цім випадку є противно, видно, що дотичний представник науки . . . поганий анексіоніст.

І це діялося немов на сміх у тім же самім часі, коли київські часописи закидали мені, що визначені мною етнографічні межі України в Орлівщині й Курщині кривдять українську справу. Та вернім до Бесарабії.

Бесарабці, без ріжничї національності, не хотіли йти під Румунію, а під Україну. Сотні депутатів їздили до Київа до Центральної Ради й до гетьмана з даремними благаннями. Вони вертали під ключ і під буки Румунів, що обсадили були вже всю Бесарабію за виїмком Хотинщини, обсадженої покищо Австрійцями. По розвалі Австрії зайняли Румуни й цей останній окраєць Бесарабії враз із українською Буковиною. Протести й бушти населення здавлено безшоадно, Сфатул Царії проголосив прилучення Бесарабії до Румунії, уряд Директорії України заявив ще раз своє *desinteressement* . . . і в кінци мирового конференція в Парижі згодилася, щоби Бесарабію „знова прилучити“ до Румунії. Знова пішов добрий кусень української землі під чужинецьку владу з паперовими гарантіями „охорони меншостей!“ Уже третій з ряду чи бач навіть четвертий . . .

Розписуватись на цьому місці про Бесарабію й її значіння для України не думаю. Зробив я це в *Українische Korrespondenz* 1916, переклад кувало статтю декілька німецьких часописів. Та хотівби я бодай кількома стрічками сказати, що таке трапило як Україніці через оцей „справедливий“ присуд Найвищої Ради Мира.

Бесарабія, край доволі великий (до 46000 км².) і людний (в 1914 р. до 2,660,000 населення.) Це стара земля Тиверців і Угличів, потім одна з земель київської і галицько-володимирської держави, дуже важна, бо давала Україні доступ до Чорного моря й днаїських гирл. Переривали цей доступ не раз і не два коч ві орди, головно Печенігів, що ходили тушешніми степами, та такої цілковитої перерви зносили України з морем, яка була співчасно на Подніпрю й Подонню, не було на Подністрію й Подунавю. Аж татарська навала відсунула дужу українську кольвізацію з Бесарабії й Молдави в буквинські ліси. Коли впала галицько-володимирська держава 1340 р., не було кому помагати українському елементові до відзискання втраченої території. Йі почали поволі заселявати румунські валів кочові пасцухи і хлібороби. Потворилося в середній Бесарабії декілька „банатів,“ що пішли скоро під владу молдавських господарів. Від ового з цих банатів і пішла назва Бесарабії.

Враз з Молдавію пішла Бесарабія на три століття під турецьку зверхність, деякі простори й фортеці (Бендери, Аккерман, Ізмаїл, Хотин) навіть під безпосередню

турецьку владу. Південна частина Бесарабії була кочовищем буджацьких Татарів, а Кримці ходили Бесарабією, неначе виділним шляхом, грабити західню Україну аж у XVIII-те століття. В 1812. р. дісталася майже ціла Бесарабія Росії, 1829. також південний кусень краю з дунайською землею. В 1856. р. мусіла Росія відступити дунайську дельту Туреччині, південну Бесарабію Молдаві. Аж у 1878. р. прийшла ціла нинішня Бесарабія знов під російську владу.

Національні відносини Бесарабії доволі замотані. Перепись 1897 зазначила тут 41 народностей. Коли процентові числа поодиноких народностей, добути з тієї переписі, приміємо до цифри населення з 1914. р., дістанемо ось який національно-статистичний образ:

На-селення	Руму-нів	Україн-ців	Моска-лів	Болга-рів	Поля-ків	Німців	Жидів	Турко-татарів	Інших
2.657000 (100%)	1.265000 (47.6%)	521.000 (19.6%)	215.000 (8.1%)	140.000 (5.3%)	16.000 (0.6%)	82.000 (3.1%)	314.000 (11.8%)	80.000 (3.0%)	24.000 (1.0%)

Цей образ безумовно фальшивий. Кількість Москалів що найменше в четверо прибільшена, багато Українців без сумніву причислено по ігноранції урядовців, які переводили перепись, до Румунів.

Границі суцільної української території в Бесарабії доволі трудно провести. Бесарабія це справжня мозаїка етнографічна. Всюди аж кишить від етнографічних островів, півостровів, чужеродних закрутів. Карти Ріттиха, так етнографічна Росії як і карта західних і південних Славян, показують це прикметне для Бесарабії явище дуже виразно. Нової (1917) етнографічної карти Бесарабії Берга не довелося мені на жаль ніяким способом роздобути.

На загальне розміщення народів Бесарабії представляється так: Румуни, що мають тільки зглядну більшість, живуть головню по середині довго простягеного краю. Північна частина Бесарабії є українська, південна переважно українська з болгарськими, німецькими й татарськими етнографічними островами. Українські острови розсіяні крім цього по всьому краюві. Московської краски перша карта Ріттиха в Бесарабії зовсім не зазначає, щойно друга й то тільки в ізмаїльському повіті, де офіційальна перепись зазначає тільки 12.3% московського населення.

Покомбінувавши усі дані, які можна було дістати для Бесарабії, я дійшов до ось якої межі суцільної української території в Бесарабії: киїльський рукав Дунаю попри Вилків, Киїлю, Ізмаїл, озеро Катлабух, північна межа ізмаїльського повіту аж до ріки Ялпух, горі Ялпухом аж повище Комрату, потім через місцевости Чімішлія, Лейпці і північно-західня межа акерманського повіту аж до ріки Дністра. Потім етнографічна межа української території слідує за Дністром горі рікою, покидає її понижче Сороків, йде на захід через Згурицю, Марамонівку, Дондюшани, східною межою хотинського повіту й доходить до р. Прута коло місцевости Корнач, звідсиж горі Прутом до Новоселиці при давній австрійській границі.

В рамках тієї границі лежать: повіти хотинський і акерманський у цілості, східня половина ізмаїльського, південна окраїна сорокського з кусничком бендерського повіту.

Це розуміється мінімальний обсяг української Бесарабії. Її національно статистичний образ виглядає після офіційальної російської статистики так:

Простір	Населення 1914. р.	Українці	Москалі	Румуни	Болгари	Жиди	Німці	Турко-татари	Інші
17000 км ²	1.020.000	427.000 41.8%	112.000 10.9%	193.000 18.9%	102.000 10.0%	94.000 9.2%	62.000 6.1%	27.000 2.6%	3000 0.3%

Після моєї оцінки, зробленої на основі етнографічних карт і зібраних мною звісток самовидців, треба процентове число Українців в українській часті Бесарабії збільшити до 58%, число Москалів зменшити до 3%, Румунів до 9%. Офіційальні процентові числа для інших народностей є приблизно правдиві.

Істнування значного кусника суцільної української національної території в Бесарабії не підлягає отже ніякому сумніву. Евентуальні посягання української держави на цілу Бесарабію вважавби я несправедливими. Та таксамо несправедливим є посягання Румунії на цілу Бесарабію. Тим сильніше виступає тут несправедливість і недоцільність рішення мирового конгресу.

Що зискує цим рішенням Румунія? Правда — мільон дійсних Румунів, великий і дуже родючий край та гравію Дністра, одну з найкращих природних границь на всю східну Європу (Шенк). Та ще більше вона втрачає. Українська Бесарабія більша від Ельзас-Льотарингії. Її населення, як у протім населення всіх окраїнних земель України, національно зглядно дуже свідоме. Національна неволя бесарабських Українців буде все могутньою гальмою дійсно приятних відносин України до Румунії. Дотепер Румунія користала зі свого положення між Австро-Угорщиною та Росією, щоби в разі потреби то ту то там шукали спеси. Тепер Австро-Угорщини не стало, Україна, коли стане прецьм раз державою в своїх етнографічних границях, буде супроти Румунії колосом, грізним не тільки величиною, але й своїми претензіями до загарбаних Румунією українських земель. Не пересажую, коли скажу, що добре співжиття з Україєю важливе для Румунії як уся Бесарабія. А до цього доброго співжиття треба тільки поділитись цим краєм на етнографічних основах. Здобуток для Румунії вийде все таки не малий — 24000 км² з 1637000 переважно румунського населення.

Що втрачає парижським рішенням чи самохітним зреченням Бесарабії Україна?

Дуже багато! Перш усього добрий кусень суцільної української території. Його втрата географічно інволює теж утрату української Буковини. Втрачає простір дуже родючий, головню на кукурудзу й вино, втрачає, що найважлише, великий кусень морського побережжя й доступ до дунайських гирл. Одеса, опинившись у кутку держави, близенько границі, втрачає добру третю райку свого значіння. Плавба по Дністрі, що стає границією рікою, не має ніяких виглядів розвитку, таксамо використання водної сили Дністра. Та найважлиша для України лучсова втрата це втрата гирл Дунаю. Цеж одинокий безпросередний шлях середземної сполуки України з центральною Європою, з осібна з промисловою Німеччиною. Обмін добра поміж Україною та Німеччиною мусить, хоч не хоч, відбуватись головню дунайською дорогою. Коли вона зачиниться самохітною чи примусовою вратою, зносини України з центральною Європою (головню що до масового добра) стануть дуже трудні коли не майже неможливі.

I. О. Бочковський.

Т. Г. Масарик.

II.

Гуманітаризм Масарика, як і вся його філософія, є очевидно наскрізь реальний та активний. В цій його тесрії людяности немає ані краплі фразеологічної романтики чи надземного містицизму. „Гуманність — каже він, не є доктриною пренепротивлення злу. Навпаки — зі злом треба скрізь і завжди без пресолюки боротися, однак з захованням особистої гідности... Треба лихо перемогати добром. Треба завжди і послідовно засуджувати кожне насильство. Але боронитись можемо, маємо і мусимо. В найгіршому випадку навіть залізом. Слід однак уникати заціпного насильства — нових насильств.“

У світогляді Масарика — як на це була вже звернена увага вище — величезне значіння має релігія. Він від дитячого віку був глибоковірною людиною. На його думку, більшість соціальних недомагань нашого віку — (між иншим і масовий зріст самогубств) саме обумовлена є атеізмом або релігійним індіферентизмом. „Супільність без релігії — каже він — не може істнувати.“

В своїх писаннях Масарик докладно зясував своє відношення до релігійної проблеми. В одній з своїх менших розвідок („В боротьбі за релігію“) він каже: